

קיצור דברים משיעור הג"ר אריאב עוזר שליט"א – אגדה – חוהמ"פ תשע"ז

נכתב תוכ"ד השיעור - לא הוגה

נכתב בקוצר אמרים, ומילה אחת תכלול דברים הרבה

איתנו ילוננו חסרונותינו ומשוגותינו

א. 'לגוזר ים סוף לגזרים' אמרו חז"ל בשעת קריעת ים סוף גזר הקב"ה ים סוף ל"ב גזרים נגד י"ב שבטים. והנה ביציאת מצרים לא מצינו חילוק זה ל"ב שבטים. וצ"ת יסוד ההבחנה. עוד יש להבחין ההתייחסות של שבת יהודה שנשיאו קפץ תחילה לים. וכן שבת בנימין כמבואר בגמ' סוטה ל"ז על הפסוק 'בנימין צעיר רודם' רד ים תחילה, 'שרי יהודה רגמתם' שדחוקם ליכנס ראשונים, עוד מצינו 'ידידים העברת' כולם נקראו כן על שמו של בנימין, לבנימין ידיד ה'. ובילקוט שמואל שע"כ לא גלו שני שבטים אלו יחד עם כל עשרת השבטים. וצ"ב שייכותם של ב' שבטים אלו. וכן צ"ב הקשר בין קריעת הים לגלות. וכן מצינו קשר ליוסף 'הים ראה וינס' ראה ארונו של יוסף. וצ"ב. וכתב השפת אמת, שקריעת ים סוף נגד ובזכות יהודה, ויציאת מצרים בזכות יוסף, והם ב' הבריות ברית המילה של עצמות יוסף, וקריעת ים סוף, ברית הלשון שבפה, שירת הים. וכוונתו למבואר בספר יצירה שהלשון באמצע עשר אצבעות הידיים, והמילה באמצע עשר אצבעות הרגליים, וביאר שם הגר"א שהמילה נגד ברית לקיום המצוות, ו'ברית' אותיות תרי"ג חסר אחת, שהמילה היא באה כהכנה לכל המצוות, והלשון זה ברית התורה.

ב. בהבחנה שבין יוסף ויהודה, ב' המשיחין, משיח בן יוסף ומשיח בן יהודה, האריכו השפ"א ורבי צדוק ועוד. וכתב השפ"א שלכך נצרכים ב' משיחין לעת"ל לכלול כל הגאולות שהיו. וביסוד ההבדל בעבודה שבין יהודה ליוסף, שניהם דיברו במהלך אחד המבואר בזה"ק, שיש מהלך של 'איתכפיא' כפיפת הרע, ויש 'איתהפכא' הפיכת ושימוש הרע לטוב. יהודה נקרא שמו על שם ההודאה במצב של נפילה בחטא, ויוסף הוא ראש לצדיקים שלא חטאו, ויהודה ראש לצדיקים שחטאו וחזרו ובעלי תשובה. הגר"י הוטנר (מאמר ל"ד) מביא מהגר"א שדוד המלך הקים עולה של תשובה, שאף שגם אדם הראשון חזר, מ"מ לא חזר למדרגתו הראשונה, משא"כ דוד המלך שתשובתו רוממה אותו יותר ממה שהיה, וכן יהודה שעל שם ההודאה נקרא. והם ב' הבחינות, יוסף - דין צמצום, הכנעת הרע, שלא סובל שום זוהמא. ויהודה ודוד כח ה'איתהפכא'. הגמ' בסוטה ל"ז, יוסף שקידש ש"ש בסתר נוסף לו אות ה' 'היוסף', ויהודה שקידש ש"ש ברבים נוספו לו כל אותיות שם הויה בשמו, וביארו בגמ' שרחל אחזה בפלך הצניעות וההסתר ובזה אחזו בניה, אך לאה הודתה בגלוי וכך היא מידתו של יהודה. ובדרגת יוסף יכולים לעמוד רק יחידים שלא יוצאים מחוץ למדרגתו ולא נכנס מחוץ למסגרתו כלום. אולם 'הודאה' שייכת במקום ששייך כפירה, ויהודה ודוד העמידו הבנין לכלל ישראל שדרכם בנפילה וחזרה, וכלאה שתפסה פלך של הודאה שבו יש ב' משמעויות הודאת בע"ד ותודה, ושניהם משורש אחד, כידוע כ"ז ונתבאר בשיעורים קודמים באורך. הגמ' ביומא כ"ב, שאול באחת ועלתה לו, דוד בשתיים ולא עלה לו, שאול מזרעו של יוסף שתפס הנהגת הדין ובזה אין וויתורים, אך יהודה תפס ההודאה שבאה במקום הכפירה והחושך וכו' וע"כ לא עלתה לו. ובמהר"ל איתא על הגמ' בסנהדרין 'עשרת השבטים אינן עתידין לחזור' ביאר שלא יחזרו בזכות עצמם אלא בזכות דוד. וביאר הגר"י הוטנר עפ"י הגר"א, שעשרת השבטים גלו קודם מפני שכך היא מידתו של יוסף בדין, 'די' ומתנות רחל משלה היו, ולשעה היו כמבואר בחז"ל, שילה, שאול. אך לאה הגדולה שמתנותיה משמים, מתנותיה לעולם מלכות בית דוד ובית המקדש, מידת הרחמים והתשובה. וכן כח הגאולה מכוח יהודה הוא שהרי לעולם הגאולה באה אחר הגלות והחטא, וזה מהלך של תשובה, וע"כ עשרת השבטים חוזרין בזכות יהודה. וא"ש לפי"ז דברי הגר"א בתיקו"ז, בביאור ב' המשיחין, משיח בן יוסף זה בחינה של 'אחישה', ומב"ד הוא 'בעיתה'. וא"ש היטב לפי"ז. וגם בעיתה יהיו ב' המשיחין שלעולם יש ב' הבחינות והשליבים.

ג. יוסף שקידש ש"ש בסתר נוספה אות ה', ויהודה שקידש בגלוי נקרא בכל שם הויה. וצ"ב. והנה ידועים דברי האריז"ל - פסח נוטריקון פה סח, סח בסיפור יצי"מ ובספירת העומר, וצ"ב מה ענינו של הפה שסח. והזכרנו בעבר את המובא בשפת אמת בשם הזה"ק שבעשר המכות נהפכו עשרת המאמרות לעשר הדברות, וכבר נתבאר בשיעורים שעברו באורך רב (ומובא בהקדמת רבי אייזיק חבר להגדה של פסח י"ד מצרים) שיש ב' הנהגות הנהגת טבע הנקראת בשם 'אלוקים' ו'א-ל-ש-די', והנהגה של גילוי כבוד שמים בגלוי הנקראת בשם הויה, 'וארא אל אברהם בא-ל-ש-די' ושמי הויה לא נודעת', ראה שם דברי הרמב"ן שכאן באו להן ב' הנהגות, שעם האבות היתה הנהגה של הסתר, ובניסי מצרים היה מעבר להנהגה של גילוי כבוד שמים מעל הטבע שבמרכז הוא מתן תורה. ו'מאמר' הוא בחשאי ו'דיבור' הוא בקול, וע"י עשרת המכות נתהפכו עשרת ה'מאמרות' שהיו בהשקט ע"מ לאפשר בחירה ומקום לרע לעשרה ה'דיברות' שאז הגיע הבריאה לתכליתה בגילוי כבוד שמים. והזכרנו בעבר יסודו של הגר"י הוטנר שכל ההלכות התלויות בדיבור כלל הרמב"ם בספר 'הפלאה' - פלא, 'ומפליא לעשות' - שקושר רוחני בגשמי, הרמ"א בשם הרמב"ם במורה נבוכים שאדם הוא הרכבה של נשמה עם גוף, וע"כ הפה נקרא פלא, שבו ניכר החיבור שבין הנשמה לגוף, והנשמה משתמשת עם הגוף להביע עצמה. ובזה ביאר המהר"ל את הגמ' בנדה שהמלאך סותר לעובר על פיו לשכח תלמודו, שמשעה שנולד מתלבשת הנשמה בגוף חיבור שלם והחיבור ניכר בפה וע"כ ע"מ לשכחו מכהו בפיו דווקא, וע"כ 'מוות וחיים ביד הלשון' - וביאר הגר"י הוטנר, שמלאכים אין להם בחירה וכן לבע"ח, שלהם אין 'קונפליקט' \ מאבק, ורק לאדם שלו יש נשמה מן העליונים וגוף מן התחתונים יש מאבק ומלחמה ובחירה בהם תלוי שכר ועונש, והבחירה נמצאת בחיבור שיעיקרו ניכר בפה, וע"כ מוות וחיים ביד הלשון. וי"ל שע"כ נסמכת ברכת הנשמה 'אלקי נשמה' לברכת הגוף 'אשר יצר' כברכות הסמוכות לחברתה, ושניהם מתחברות ב'ומפליא לעשות' שחיבורן הוא הפלא. ועיקר האדם הוא הלב, הרוח, ליבא לפומא לא גליא, והרוח היא זו שאומרת 'נשמה שנתת בי', ולא הנשמה אומרת זאת, שהנפש שהוא החלק הנמוך נמצא בכבד 'שיתופא דגופא', והרוח נמצא בלב והבחירה והמלחמה שם היא, והנשמה במח היא מן העליונים. ו'יהי האדם לנפש חיה' לרוח

ממלא' הרוח שהיא המדברת, וזהו הדיבור שהיא מחברת את הנשמה לנפש ע"י השכל כופה הלב את כוחות הנפש. וזהו השלטת המח על הלב. והדיבור הוא המחבר עליונים ותחתונים, ובזה מגלה את מחשבת העליונים. ובניסי מצרים אומרים 'נורא תהלות עושה פלא' הפליא לעשות חיבור עליונים ותחתונים, הגדיל, העצים, וגילה את דיבור העליונים. וע"כ גם אצלינו מתעצם כח הדיבור וגילוי זה וכדלהלן. וזהו ביאור דברי הגמ' הנ"ל, יוסף שקידש ש"ש בסתר נוספה לו אות ה', המרמז על עולם הזה שבה נברא כמבואר בגמ' בשבת, עולם ההסתר וההעלם, בו אין גילוי של כבוד שמים בגלוי. אך יהודה שקידש בגלוי, מרמז על כבוד שמים שיהיה לעתיד, הודאה, דיבור בגלוי, וע"כ נקרא בשם הוי"ה שהוא השם שיתקרא לעת"ל בו תהיה השגחת ה' מגולה, וגם במצב של הודאה במקום כפירה מודה ומגלה, וזה 'ברית הלשון' בגלוי, אך 'ברית המילה' היא השמירה והגדרים ובסתר. ויוסף לגודל שמירתו לא שייכת אצלו התערבות קלה מהך עלמא דשיקרא, וע"כ יוסף אילולי הנס לא מצליח לתפוס שבעים לשון, וצריך גבריאל ללמדו, ופרעה לא מצליח ללמוד בשום אופן לשון הקודש, והביאור, ובהקדם, שהרי לשון הקודש נקראת כן 'הקודש', מטעמיהם של הר"מ – שאין בה לשון מגונה - והרמב"ן – שבה ניתנה התורה. והשל"ה כתב מפני שכל דבר נתלה באותיותיו שבלשון הקודש, שאותיות אלו שבהם נברא הם כח חיותו, ודבריו הם עומק כוונת הראשו' הנ"ל, שע"כ ניתנה בה התורה כהרמב"ן, וע"כ אין בה גנאי, שהרי באמת המוחלטת אין גנאי, וכהר"מ. והנה שבעים לשון כל עינים הוא פירוד הבא מהתפזרות האומות, והסכמיות בין אנשים, ובהם אין תפיסה בנקודה הפנימית של העולם, אך לשון הקודש היא לשון האוחזת בנקודה הפנימית המאחדת של העולם, וזה לומדים מ'עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע' שכאשר 'שפת לא ידעתי אשמע' נוספה לו האות ה', ששייך לבחינה של העלם, ניתנה לו אפשרות של אחיזה בעוה"ז לתקנו בדרכיו.

ד. ומעתה י"ל, דהנה מצינו שסדר סיפור יצי"מ הוא בדרך שאלה ותשובה, ואפילו הוא שואל את עצמו אם אין אחר, ודבר פלא הוא מה עניינה של השאלה והתשובה. ובהלל יש פרק מסוים על יציאת מצרים ובא בסדר של שאלה ותשובה 'מה לך הים כי תנוס' 'מלפני אדון'. והגמ' פסחים ל"ו 'לחם עוני' שעונין עליו, וכתב רש"י - ההגדה וההלל, שאף ההלל הוא חלק מסדר העניינה'. והביאור הוא כהר"מ והחינוך, שהרי ידועה ק' הגר"ח מה ההבדל בין סיפור ליציאת מצרים. ומשיב, שסיפור הוא בדרך שו"ת, מתחיל בגנות, ומאמר ר"ג. והנה כל אלה לא מעכבים בדיעבד, וא"כ מה ההבדל בין כל לילה ללילה הסדר, וביאר הר"מ וכ"ה בחינוך, שהסיפור בהכרח כולל בתוכו 'הלל והודאה', 'שירה', 'כאילו יצא', דברי הגר"ז שעתה היא 'שעת יציאה', 'גאולה'. וע"כ החלק בשירה שנוגע לסיפור יציאת מצרים הוא 'בצאת ישראל', וע"כ נעשה בדרך שאלה ותשובה. ובאמת יש עומק נפלא, שבפרקים בתהילים דוד המלך מספר יציאת מצרים בדרך שירה וכפי שאומרים כל יום בשיר של יום, ורואים החיבור של דוד ושירה וסיפור יציאת מצרים, וצ"ב.

ה. והנה הגמ' בסנהדרין צ"ג על הפסוק בדוד המלך 'ויודע נגן' – דורשת 'יודע לשאול'. וצ"ב השייכות. ובהושענות כינה המשורר את דוד 'המלמד תורה בכל כלי שיר', וצ"ת. ועה"פ 'האלוקים יעננו בקול' כתוב במדרש שהעביר משה לישראל באותה נעימה ששמע, וביאר ה'רוגוטשובער' (עה"ת) שהטעמים מוסיפים ניגון, וזוהי הנעימה. והביאור שע"י הניגון מתווספת רובד נוסף שאין כוח לדיבור, ואף שדיבור בכוחו לגלות יש רבדים שרק ע"י ניגון אפשר לגלות, וע"כ שבת לוי שהם 'יורו משפטיך ליעקב' ניתן להם כח הדיבור, וזהו 'משה משורר היה', ומביא עוד ששבת יהודה היו משוררים בכלי שיר. ויודעים דברי האריז"ל שקושיא מלשון קש שהתבואה מכוסה בקש וטמונה בתוכו, וצריך להסיר הקש להגיע לפרי. וזוהי מטרת הקושיא שע"כ מסירים את הקש שבתוכינו – מסך הזוהמא - לגלות הפרי, ולכך האריז"ל התאמץ הרבה בלימודו להסיר הקש. וקש בגימטריא ד' מאות שכלל כוחות הרע הם ד' מאות כאנשיו של עשו, וכן גלות מצרים היתה ד' מאות שנה, ומצרים ד' מאות פרסה (ונפסק שיעור זה להלכה למעשה בר"מ הלכות מלכים גבי האיסור לשוב למצרים) וכן העבודה היתה מתכונת הלבנים, וכתבו תוס' עה"ת וכן ברוקח מתכון ת', שזה היה השיור שהיו צריכים לעשות ד' מאות לבנים. והזוה"ק אומר שמררו את חייהם בעבודה קשה דא קושיא, חומר דא ק"ו, לבנים דא ליבונה של הלכה וכד' ולא ששם עסקו בכך... אלא שכור הברזל במצרים היתה להכשירם למתן תורה ומעמד הר סיני לא היה חד פעמי, וכהאווה"ח עה"פ 'אל מוציאם ממצרים' והתו"ח ב"ב פ"ה חכם עדיף מנביא שרואים חלקם בתורה ברוה"ק. וזה בכל שנה ושנה, וגלות מצרים לא היתה מאורע חד-פעמי, וכמו שלזכות למעמד הר סיני אז נזקקו לכור הברזל במצרים, כן בכל שנה ושנה אותו סיג וחומר שיש בנו בהכרח לסלק ע"מ לזכות למצרים, וע"כ לדורות ה'חומר' דא ק"ו וכד' וזה העבודה לדורות, ושלימות העמל הוא שיבור הגוף. והקש הוא ד' מאות וכ"ה לדורות, שרבי פרידא שנה לתלמידו ד' מאות פעמים, וזה ה'קש המקסימלי'. וזוהי העבודה עמלה של תורה שבע"פ, ואמר הגר"א שברית התורה היא בלשון 'כי על פי הדברים האלה' לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא על תורה שבע"פ. שזה כל ענינה לגלות הנכתב בתורה שבכתב, וכידוע והארכנו בשיעורים קודמים דברי המהר"ל (נתיבות עולם, נתיב התורה, פרק י"א, ובעוד מקומות) אהך גמרא (מכות כ"ב) ד'כמה טיפשאי שאר אינשי דקמו מקמי ס"ת ולא מקמי ת"ח שהרי בתורה כתיב ארבעים יכנו, ואתו ת"ח ואמרו ל"ט', וביאר, שת"ח הוא זה אשר גופו מאוחד עם התורה, ונעשה כולו לחלק מהתורה, וע"כ בכוחו להכריע בתורה שהרי הוא כמו 'הכתוב השלישי' שבא ומכריע ע"י שהוא חלק מהתורה, וכך הוא ממש אצל ת"ח אשר נעשה כולו לחלק מהתורה, ולכך יש כח בדעתו להכריע ולפרש בתורה עצמה. ולולי זה לא היה שייך שילוד אשה יתחבר עם המציאות שנקראת תורה, ומוכרח הוא להתחבר ולהיעשות ל'חד' עם התורה, וזוהי כוונת הגמ' במכות, שהכח של הת"ח לפרש ולכריע בתורה מוכיח שהוא ס"ת ממש שצריך לקום מפניו.

וכע"ז כתב הגר"א במשלי (כ"ג, ה') שקודם מתן תורה היתה תורה בשמים, ולאחר מתן תורה נמצאת תורה שבכתב בארץ, אבל תורה שבע"פ אינה לא בשמים לא בארץ, אלא הינה חקוקה על ליבותיהם של חכמי ישראל. כמו שנאמר 'כתבם על לוח ליבך', 'עם תורתי בליבם', ו'על לוח ליבם אכתבנה'. ובבית הלוי (דרוש י"ח) הוסיף שכשם שבתורה שבכתב אין מציאות לאותיות להתקיים ללא הקלף, כ"ה בתורה שבע"פ שהקלף שלה הינו ליבותיהם של חכמי ישראל. וע"כ יכולים הת"ח לפרש ולהכריע בדברי התורה, שזהו גדר שדברי תורה מתפרשים מתוך עצמם, שהרי לבם הוא חלק מהתורה. ולעת"ל יחזור המצב לתיקונו, ואכמ"ל. ותורה שבע"פ היא החיבור של תורה שבכתב עם הת"ח איחוד גמור, תורה שבע"פ מגלה את הנעלם והנסתר בתורה שבכתב. בהקדמת התיקו"ז 'פתח אליהו' - '...פה דא מלכות דא תורה שבע"פ...', הפה הוא מלכות, ויוסף ויהודה יסוד ומלכות,

'יסוד' הוא המקור, ו'מלכות' לית לה מגרמא כלום, מלכות מגלה לתחתונים את הנמצא ביסוד, בחינת דוד היא גילוי הטמון אצל יוסף, ובמדרש ריש ויגש, 'עצה עמוקה בלב איש – יוסף, ואיש תבונות ידלנה זה יהודה', יוסף פלך שתיקה, בבתוך המחיצות, והוא המקור, הוא שומר הדבר בטהרתו, יהודה מלכות בית דוד, 'וישב שלמה על כסא ה' - בגילוי העליונים. ובר"מ פרק 'חלק', מביא כחלק מעיקרי האמונה, 'אני מאמין בביאת המשיח **מזרע דוד ושלמה**' - שהם עיקרי האמונה שאין מלכות בישראל אלא מזרע דוד, שהם גילוי מלכות שמים, גילוי כל העליונים בתחתונים, גילוי כל הקיים בהעלם בגילוי, ונמשלו ללבנה שמוציאה מן הכח לפועל, 'מים עמוקים עצה בלב איש' - טמון בלב איש זה יוסף, 'מלכות' – פה' מלכות פה קרינן לה, תורה שבע"פ הגילוי של החיבור של העליונים והתחתונים, תורה שבעל פה מגלה כל הטמון שבכתב, והם דברי הגר"א שברית הלשון תורה שבעל פה, שכך היא דרכה של ברית, חיבור ב' צדדים, וכהגר"א בספר יצירה, שבתורה שבעל פה בא בסדר של שיתוף שלנו עם התורה, וחיבור לומדיה עימה, וע"ז בא הברית שיתוף ע"י הלשון, הדיבור שקושר עליונים ותחתונים. עוד איתא בחז"ל בחז"ל שם 'ויגש אליו יהודה' דרשו קרא 'וניגש חורש בקוצר ודורך ענבים במושך זרע' חורש זה יהודה - וקוצר זה יוסף, דורך ענבים יהודה מושך הזרע יוסף. וביאורו להנ"ל, שיוסף אין ענינו לגלות הטמון, וזה יהודה שע"כ הוא החורש והוא הדורך להוציא הטמון.

ו. דוד המלך 'יודע נגן' – 'יודע לשאול', דוד המלך מלמד תורה בכל כלי שיר, הנגינה גילוי ההעלם והטמון, האריז"ל גילוי - מקוששים את הקש, לשון קושיא, קושיא היא הדרך לגלות, וכאבלו של רבי יוחנן על ר"ל שאין מי שישאלנו כ"ד קושיות, וזה 'יודע נגן' מלמד תורה ע"י קושיא וקישוש הקש, וזה דוד – מלכות - פה - תורה שבעל פה - שלימות של גילוי, דיבור בפה עם נגינה, ודוד כוחו בסיפור יציאת מצרים בשיר, גילויים עמוקים, הרמב"ן כתב שבשירה עושים אריח ע"ג לבינה, מפני הרווח הנצרך לניגון, והוא העומק שאין הפה יכול לאומרו, ובשו"ע כתב שצריך לומר הלל בשירה זמרה, ומקורו מהרמב"ן פסחים, שזוהי כוחה של נגינה בהודאה שבפה. וזוהי 'קושיא' האפשרות לחדור לרובד לא גלוי ולהוציאו מן הכל לפועל. וזה ענין הסיפור יציאת מצרים להודות ולהלל. וע"כ צריך לשאול אפילו בינו לבין עצמו שזהו הסדר של הגילוי. השפ"א אומר שיש בסיפור יציאת מצרים כל בחינות התורה, ושייך להוסיף ביציאה בעצמה עוד מן הכח אל הפועל, שאם יגלה יותר דברים שהיו בכך 'יציא' עוד ממצרים, וזה ענין התנאים שהוסיפו עוד מכות חמישים או מאתיים וכו' שכל התעמקות מוציאה מן הכח אל הפועל, ומגדיל חירותינו יותר.

ז. עוד כתב השפ"א, שיציאת מצרים בחינת עבדים וקריאת ים סוף בחינת בנין, ומקורו מהחומש 'עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים'. 'כאשר ישא איש את בנו' זה קריאת ים סוף, רש"י שם. רבי צדוק בקומץ המנחה מביא מהזוהר 'אל יצא איש מפתח ביתו' כנח מהתיבה, עוד מובא בזוהר, ש'נח' 'צדיק' – 'אברהם' 'חסיד', 'דוד המלך' ראש להיכל החסידים, כי חסיד אני, והם ב' הדרגות הנ"ל איתכפאי צדיק, איתכפאי חסיד. ולכן נח טעון שמירה בגבול, וכו"ה במסל"י עד 'נקיות' זה צדיק, ו'מחסידות' למעלה מן הדין וגם הרע הפוך לטוב כאברהם שמשיב את העולם בתשובה. וזה ביציאת מצרים היה גבולות כצדיק, יוסף, עבדים, וקריעת ים סוף בנין, יהודה. וביתר ביאור, הזוה"ק פרשת בהר מביא החילוק בין עבד לבן שבן מחפש בגנזי אביו, כלומר, עבד עושה 'הציווי', בן עושה 'רצונו' של מקום, עבד מיראה בן מאהבה, עבד ב'גילוי' ובן מחפש ב'טמון' ובגנזים, ובן כרעא דאבוא מתגלה בבן בגילוי כח האבא הטמון, כידוע דברי המהר"ל (גבורות ה') 'בני בכורי ישראל' ב-כ-ר אותיות הריבוי (בהם מתרבים היחידות העשרות והמאות) וזהו ה'בן' הסרת המחיצה וגילוי החוצץ מהכח לפועל, וזהו צדיק - עבד, בדין, בשורה, בן מאהבה, לפנים משורת הדין.

ח. הזוה"ק מקשה 'ויאמינו בה' וכי כל המופתים לא האמינו, וביאר השפ"א תירוצו וכן הביה"ל, ובהקדם, ידועים דברי הרמח"ל, (ראה באורך 'דעת תבונות', קס"א ועוד) שישנם שתי הנהגות בעולם, הנהגת הטבע והמשפט, והנהגה שהיא למעלה מהטבע – הנהגת היחוד, (וודאי שהכל ביד הקב"ה, רק שזו בגלוי וזו בנסתר) כאשר הנהגת המשפט נותנת מקום לבחירה והעלם ('עולם' מלשון העלם, ראה ב'שפת אמת' ריש בראשית בשם זקנו ה'קוצקר') ויש הנהגה שהיא מראה את מלכות ה' בגילוי לעין כל. והוסיף הרמח"ל, שהיה מקום לחשוב שהם אינם באותו זמן, רק עתה מונהג העולם בהנהגת המשפט ולעתיד לבוא תהיה הנהגת היחוד, אולם לפי"ז צ"ע הלא שנינו 'כל הנברא בשמי לכבודי בראתיו', וישאל השואל הלא יש בעולם אין סוף של רוע, רשע וקילקול, ואיה 'כל הנברא בשמי לכבודי', אומר הרמח"ל, שכל הזמן ישנה הנהגה עליונה שהיא הנהגת היחוד (מלשון 'יחידות' ללא שניות או דברים הנדמים כשניות) ורק כדי לאפשר בחירה מנהיג הקב"ה בעולם את הנהגת המשפט (שיש רע וטוב, חייב וזכאי) אבל באותו זמן עצמו מונהג העולם גם בהנהגת היחוד בהסתר ולעתיד לבוא תתגלה הנהגה זו, ואז יתגלה שגם כל הנעשה כעת הכל הוא לגילוי כבוד שמים, והנהגה זו היא עיקר הנהגה שאכן 'כל הנברא בשמי...'. ועל ידה יבורר היאך כל דבר מביא לגילוי כבוד שמים בעולם, הצדיקים בבחירתם הטובה, והרשעים ברעתם על אפם וחמתם, וע"כ בעולם הזה על הטוב מברך הטוב והמטיב ועל הרעות דין האמת, אולם לעתיד לבוא על הכל מברך הטוב והמטיב (פסחים נ' ע"א). אולם האופן והצורה איך גם הרשע והרוע הינם טוב מוחלט, ודרך לגילוי כבוד ה' זה נסתר מאיתנו, ולא ניתן להבנה כאן בעולם הזה, אמנם קצת השגה והבנה יש גם כאן, שהרי בעת שיקבלו הצדיקים את שכרם על בחירתם הטובה יתברר שזהו האמת, והרשעים ע"י שיאבדו מחמת בחירתם הרעה יהיה הוכחה שהכל פירכא, ויתגלה למפרע שכל מעשי הרשעים היה הכשר והכנה להוכיח שהכל הבל מופרך, וכפי שמאריך הרמח"ל לבאר ש'ראיה מוכרחת' הינה כאשר בנוסף לראיות החיוביות שאכן כך הוא הדבר, מפריכים ג"כ את כל האפשרויות האחרות, ומוכיחים למה אי אפשר בשום צורה אחרת, וע"כ הגילוי השלם נעשה גם ע"י מעשי הרשעים שניסו את כל האופנים האחרים ולבסוף באים על עונשם, ובכך מוכח שאין אמת אחרת מלבד דרך הטוב. וא"כ הצדיקים במעשיהם הטובים מוציאים את ההוכחות החיוביות לאור, והרשעים בבחירתם הרעה מוציאים את ההוכחות השקריות וכשיאבדו יתגלה שהכל הבל, ואף הרשעים על אפם עוסקים ב'עבודת קודש' של שלילת כל אפשרות אחרת.

זהו העומק ב'צדיק ורע לו' ו'רשע וטוב לו', שהרי בקרא (דברים ז') כתוב הטעם 'ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו', והביאור, כיון שעיקר הגילוי הוא לעתיד לבוא, ושם הוא עולם האמת והצדק, ובו צריכים להוכיח שאכן מעשי הצדיק גילו בצורה חיובית את כבוד השי"ת בעולם, וא"כ ההוכחה צריכה להיות מושלמת, ואם הצדיק יקבל את עונשו שם, יהא זה חוסר בהוכחה, וע"כ מקבל הוא עונשו בעולם הזה, ואפילו שזהו העלם ומעורר תהיות מדוע נענש הצדיק, לא איכפת לן כיון שכך הוא פני העולם הזה -

עולם של העלם ושקר, וכן אצל הרשע ההוכחה תהיה מושלמת רק אם יבוא על עונשו המושלם, וכיון שעשה גם מצוות מקבל שכרם כאן כדי שתהיה ההוכחה מושלמת, אף שכאן נראה זה כחוסר יושר לא איכפת לו, דכאן הוא עולם של העלם והסתר, ואדרבה זה מגדיל את הבחירה שמקומה הוא בעולם הזה. והם ב' המימרות בגמ' בפסחים (מ"ט) 'לא כהעולם הזה העוה"ב' בעוה"ז מברכים על הטובה הטוב והמטיב ועל הרעה דיין האמת וכו' וכן לא כהעולם הזה עולם הבא בעולם הזה לא כשאני נכתב אני נקרא וכו', ואמר הצ"ח שב' מימרות אלו הם אותו הרעיון, והוא, בעולם הזה יש הסתר, וע"כ ברכים דיין האמת וע"כ נקרא בשם אדני, אולם לעת"ל בו יהיה גילוי הכל יהיה הטוב והמטיב וזהו שם הוי"ה. 'לך ה' הגדולה' - חסד, ברכה, הגמ' בברכות, 'הגדולה' - זה קריעת ים סוף, 'הגבורה' - זה מכת בכורות, וביאר המהרש"א שכל המכות היו במידת הדין, אך בקריעת ים סוף בו זמנית נעשה הדין הגדול במצרים והחסד הגדול בישראל, וזה נתחדש בקריעת ים סוף, 'ויאמינו בהוי"ה שם היה קריאתו ככתבתו, גילוי שלם של הנהגת היחוד, הדין הנורא והחסד הנורא. וזה מעמיד פשט דברי חז"ל שמשאמר חטאתי באז' מאז דברך אל עבדך הרע לעם הזה' ושבתו באז' אז ישיר משה', שכיון שכלל ישראל בקריעת ים סוף נתגלה המהלך השלם היחוד, ובזה מתיישבת הקו' של מאז דברך אל עבדך, שע"י קושי השיעבוד יצאו מוקדם יותר, וזוהי התשובה של צדיק ורע לו ורשע וטוב לו שע"י כך יהיה גילוי שלם לעת"ל, וכדברי הרמח"ל. וזהו 'אז' - אחד ע"ג שבע, השמיני מעל הטבע, מעל הנהגת המשפט, הנהגת היחוד. וזהו ולא נחם שלא התנחם על יציאת מצרים עד קריעת ים סוף, והביאור 'נחמה' היפוך מחשבה, רש"י סוף בראשית. וזה חרטה. וזה הנחמה הגדולה שמהפך מחשבתו, וזהו עולם הפוך ראיתי. וע"כ נקראת הנהגה כ'אית הפכא'. וזה כל ענין התשובה להפוך ולהשתמש בחטא להכיר ולהודות. וזה עומק נפלא בגמ' של 'יודע נגן' - לשאול, שע"י השאלה מעלה אפשרות אחרת וסותרת זאת בתירוץ, וזהו הגילוי של הניגון, היפוך מחשבה, וע"כ דוד המלך המקים עולה של תשובה מברר ומסיר הקש. וזהו 'לא התנחם הקב"ה על שיעבוד מצרים עד קריעת ים סוף' שהיפוך מחשבה על השיעבוד לראות כחסד ורחמים היה בקריעת ים סוף הנהגת היחוד, עתיד הקב"ה לנחם את ישראל כיוסף לאחים 'אתם חשבתם לרעה' שזה יהיה הסדר לעת"ל סדר של היפוך מחשבה, ורואים שגילוי של יחוד זה היה בשירה המגלה גנזים שהדיבור לא מגלה, ויציאת מצרים צריך לספר 'למען תספר', אבל 'קריעת ים סוף' - גילוי היחוד, אז לדיבור מצטרפת שירה, הרווחים מגלים עומק נוסף. וזהו מה שאומרים בקדיש 'לעילא מכל ברכתא ושירתא תשבחתא ונחמתא, ומהו נחמתא, זוהי תכלית השירה, ההיפוך מחשבה הגילוי הגדול ביותר.

ט. ועתה נבוא לבאר הטעם שביציאת מצרים אין סדר של י"ב שבטים וי"ב גזרים, שהרי הגרי"ז עה"ת בפרשת ויחי מייסד שיש ב' בריתות, ברית האבות, וברית השבטים, גוי וקהל גוים יצאו ממך, עיי"ש דיוקויו. והנה כתב בזה הגרי"י חבר זיע"א (דרוש לפרשת שקלים, דרוש השני לשבת הגדול בסוף הספר) ובהקדם הקשה, שמצינו לכאורה סתירה בענינו של 'מנין', דמחד כתוב 'וכי תשא' שהוא לשון נשיאות ראש, וכפי שמובא במדרש שאמר לו הקב"ה למשה שימנה את ישראל כדי לעורר את חיבתם וכד', ורואים ש'מנין' גורם להתנשאות ורוממות, ומאידך כתוב בהאי פרשה 'ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם' ורואים הפוך שמנין יכול להיות הגורם לנגף, וכפי שהיה בזמן דוד שספר את ישראל, וניגפו.

וביאר הגרי"ז ז"ל, שיש שני סוגי מנינים, מנין 'כמותי' (מלשון 'כמות') ויש מנין 'איכותי', והחילוק שביניהם, שמנין 'כמותי' נעשה בדברים שווים, וטעם מנינם הוא רק כדי לדעת מנינם ומספרם, ואין הטעם לספירה רק מפני שהם שווים, וע"כ חפצים לידע מנינם, ואילו היו שונים לא היה שייך בזה ספירה 'כמותית'. אולם מנין 'איכותי' הוא דווקא בדברים שאינם שווים זה כזה, והמנין הוא הגדרת ייחודיותם של דברים אלו, תפקידם ומקומם של חפצים אלו, שכיון שלכל אחד יש תפקיד ואיכות שונה, וצריכים לחבור יחדיו ע"מ לבנות קומה שלימה, ע"כ צריך למנות לכל אחד את תפקידו, כדי שכולם יחד יהיו מצטרפים להיעשות דבר אחד, והמשל הפשוט לזה הוא איברי האדם, שנימנים כרמ"ח איברים, אולם אין תפקידם שווה, וכולם יחד מתחברים לבנות גוף אחד.

ובמנין בני האדם, חלוקים בזה בני ישראל מאומות העולם, שאומות העולם מנינם הוא 'כמותי', 'נמשל כבהמות נדמו', וזה ענין מספרי 'כמותי' שהרי כולם שווים ואין ייחודיות לזה מזה, ואין חיבור והתאחדות זה עם זה. אך לכלל ישראל, כנסת ישראל, אין מציאות של כללים נפרדים, כל המציאות זה רק עם חיבור של גוף אחד ששמו הוא כנסת ישראל.

ומאריך שם לבאר, שהמציאות של כלל ישראל היא למעלה מן הטבע, וכפי שהבאנו פעמים רבות מרבותינו הגר"א והמהר"ל, שמאמרם ז"ל 'אין מזל לישראל' הוא תביעה על ישראל, שאין מציאות וקיום לעם ישראל בסדר ההנהגה הטבעית של העולם, וע"כ האבות והאמהות היו עקרים ועקרות שהיה נצרך נס מעל גדר הטבע, וללמדנו בא שבהנהגה הטבעית אין מקום לעם ישראל, ורק בהשגחה הפרטית של הקב"ה שייכת מציאות של עם ישראל. וע"כ חלילה בעת שאין השכינה שורה בישראל יורדים עד עפר, יותר מאומות העולם כיון שלהם יש מציאות של קיום בטבע.

ונמצא, שצורת הקיום היחידה של עם ישראל היא בעת שהשכינה שרויה, ואימתי שורה השכינה, מצינו בדברי רש"י (דברים ל"ג, ה') 'ויהי בישראל מלך וכו' - ד"א, בהתאסף, בהתאספם יחד באגודה אחת ושלוש ביניהם הוא מלכם, ולא כשיש מחלוקת ביניהם' כלומר, שרק בעת שישראל שרויים בשלום ומציאותם היא אחת אז שורה שכינה ביניהם. והביאור, שכיון שכל המציאות של שכינה בעולם, הוא ע"י כנסת ישראל, ו'כנסת ישראל' זה רק כאשר היא כגוף אחד, שכל אחד משלים זא"ז בתפקידו שלו, וכידוע בענין הדגלים שהיו במדבר. ו'כי תשא' - וודאי שכאשר מונים את בני ישראל מנין 'איכותי' יש בן נשיאות ורוממות, וכדברי הרמב"ן שם, שכל אחד מישראל כאשר נתן את מחצית השקל עבר מול פניו של משה רבינו, וגילה לו את יחודיותו ותפקידו בעולם, (וכדברי הגר"א במשלי ט"ז ד', נביא רואה, שהיה מורה לכל אחד את תפקידו, יעו"ש באורך), ובכך היתה נשיאות ראש והתרוממות, וצירוף התרוממות הרוח של כל אחד מישראל מביא לידי נשיאות ראש כללית של כנסת ישראל, שכל אחד לבד וכולם יחד יודעים את תפקידם, ויאירו בזאת דברי האלשיך הק', ש'מחצית' בא לבטא שכל אחד מישראל אינו אלא מחצית, ולפי"ז יבואר דאחד לבד הוא כמו גוף האדם עם אוזניים לבדם שפגום הוא וחסר, ורקק בהצטרפותם של כל האיברים יחד

מגיעים לשלימות של שיעור קומה שלימה. אבל אם ימנו את ישראל במנין 'כמותי', שאז אין חיבור ושייכות בין אחד לאחד, אז יורדים עד העפר, כיון שאין שלימות אחת של כנסת ישראל, ואין השראת השכינה שכינה ואין קיום לכלל ישראל, וע"כ מנין 'כמותי' מביא לנגף וכליה. וע"כ היה בשקלים תשובה להמן, שהוא העמיד את ישראל כמפוזר בלי שיעור קומה, והתשובה היא מחצית השקל שבהם מקריבים קרבנות, ועפ"י הגר"א שביהמ"ק נקרא 'תל תלפיות' שבו מתאחדים כלל ישראל, וע"כ היה צריך ליתן מחצית השקל בנדיבות הלב, כיון שבביהמ"ק מתחברים כל הלבבות לאחד, וזהו התשובה ל'מפוזר ומפורד'.

ובספר יצירה איתא, י"ב שבטים הם נגד י"ב חודשים נגד י"ב גבולי אלכסון, מבאר הגר"א ומהר"ל, י"ב גבולי אלכסון ו' קצוות לכל חומר, ולמעלה ולמטה נעשה י"ב (ורבו הדיעות והביאורים בזה ואכמ"ל) כלומר, י"ב הוא ריבוי הפירוט, שעצם ההתפרטות של י"ב שבטים מאפשרת מנין איכותי, שיש לכ"א תיקון בחלק מסוים בבריאה ועבודתם היא לגלות ההעלם בי"ב גבולי אלכסון וע"כ מכוונים נגד י"ב חודשים, ויציאת מצרים מתחילה ב'החודש הזה לכם', והארכנו בכ"ז בשיעורים קודמים, הנה רש"י הראשון בתורה"ק, כותב למה התחילה תורה ב'בראשית' ולא בהחודש הזה לכם. וכתב, 'כח מעשיו הגיד לעמו' שאם יאמרו הגויים וכו'. ובדברי חז"ל אנו מוצאים שישנן שתי התחלות לתורה, 'בראשית' ו'החודש הזה לכם', ראשונה מצינו כזאת, במדרש (ילקוט בראשית א' א'. והמקור הוא ממדרש 'אותיות דר"ע') שאות א' התלוננה לפני הקב"ה שלא פתח בה ולא ברא את העולם, ואמר לה שיפתח בה בעשרת הדיברות 'אנכי'. וצ"ב מה ענה בזה, הרי היא התלוננה שלא פתח בה את התורה ולא ברא את העולם על ידה. ומבואר שיש ב' בריות לעולם, וכש"ת. והנה ביאר רבי אייזיק חבר ז"ל, שהעולם מתחיל ב- ב' בראשית - ענינו השניות, כלומר, התורה בסיום היום הראשון כתבה 'ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד' ולא 'יום הראשון' כבשאר הימים, והוא מפני שרק ביום הראשון היה הקב"ה יחידי בעולמו אף בהתגלותו בעולם, כיון שביום השני כבר הבדיל בין המים העליונים לתחתונים, שמרומזים כנגד ההנהגה העליונה הניסית לתחתונה הטבעית. (ומטעם זה ביאר רבינו בחיי טענת המים התחתונים על כך שהורידם הקב"ה ללמטה). וכמו"כ ביום השני נבראו המלאכים שהם היוו את הבסיס לעבוד ע"ז, וכדברי הרמב"ן (במדבר י"א ט"ז, וראה עוד בדברים י"ח ט') שלכל אומה יש את המלאך שלה שדרכו מושפע השפע אליה, וזה שבעים ארצות שמעליהם שבעים שרים העליונים, ורמז בזה גודל ריחוקם ממקור השפע, אך על ישראל נאמר 'אני ולא מלאך' (מהר"ל, רשב"א) שכלל ישראל לא מונהגים ע"י הסתר ושליח, אלא הויה בגילוי, וכ"כ הגר"א ב'אדרת אליהו', עה"פ 'הנה מלאכי ילך לפניך', מלאכים לשון שליחים, הסתר פנים, וזו הטעות של הע"ז שחשבו שהמלאכים הם מקור השפע, ועבדו להם, כך מבאר הרמב"ן שע"כ אומות העולם עובדים את המלאך שלהם. כן מבאר שביום השני נוצרה הטעות של שניות, כלומר, ההסתר על האחד יחיד ומיוחד, הסתרה על הגילוי והייחוד הגמור, והיום השני נותן מקום לטעות ולשניות, כל זה בבריאת העולם, אבל בזמן שמתגלה הטעות וכו' במעמד הר סיני, וכ"ה לעתיד לבוא שיגלה הקב"ה האור שגנזו לצדיקים, וזהו ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, ואמרו חז"ל 'בעולם הזה, לא כשם שאני נכתב, הקריאה באדנות והכתיבה בהויה, אבל לעתיד לבוא באותו שם שאני נכתבו בו אני נקרא', שהשם מהותו גילוי, ובעולם הזה הגילוי הוא של אדנות דין וטבע, אבל לעתיד לבוא יהיה הגילוי של שם הויה, וייחוד שמו בעולם.

וממשיך רבי אייזיק, שהעולם נברא בב' - בשניות, ונותן את האפשרות לקצץ בנטיעות (פירוש, להפריד את העולם משורשו, מיסודו, כאלן שחתכו ענפיו) וע"כ העולם התחיל בב', ואז היתה הבריאה הראשונה של העולם והמשנית, וע"ז הגיע האלף בתלונה שצריך להתחיל את העולם בהנהגת הייחוד, לא בהנהגת המשפט, וע"ז אומר הקב"ה שהעולם נברא בשניות, כדי לאפשר בחירה, וכדברי הרמח"ל שגילוי השלם של האמת הוא רק כאשר העלו את כל האפשרויות האחרות ונסתרו, בכך יש תיקון השלם, וע"כ נברא העולם בב' כדי שאנשים יעלו את כל האפשרויות ויתבטלו, וזה העומק בדברי הזוה"ק (ח"א ל"ב). דליכא נהורא כנהורא שבא מתוך החשיכה, וכדברי הרמח"ל שהשלימות היא רק לאחר שהיה חושך והוא, וזו השלימות וגמר הבריאה שהיה ב'אנכי' שמתחיל באלף, והיא הנהגת הייחוד ושם הויה. ובתורה הקדו' נמצא דבר נפלא, שכל המהלך של קבלת התורה שהתחיל ביציאת מצרים ועשר המכות, נפתח ב'החודש הזה לכם' - מצוות קידוש החודש, והדבר ניתן לידרש, במה מהווה מצוה זו דפתיחה והקדמה ליציאת מצרים ולהתהוותו של עם ישראל. (עיי' ברמב"ן שם שמבאר השייכו' בין הפרשיות, אולם לא נתבאר הטעם דהוי כפתיחה)

ומבואר באדרת אליהו שהבריאה ה'דקה' ביותר היא ה'זמן', אבל עוה"ב הוא למעלה מן הזמן, זמן הוא הסתכלות של פירוד, היה הוה-עתיד, אבל ביחוד המוחלט אין פירוד, וזהו ענין המצה, 'בחיפזון', למעלה מן הזמן, לחם אבירים, מן. ו'שנה' מלשון שניות, ו'חודש' מלשון חידוש, חמה אין שום שינוי, לבנה יש חידוש בכל חודש, עיקר קיום העולם הוא השמש, ובעוה"ז 'תחת השמש' הפירוד, הטבע, וטבע הזמן שהוא פועל על הדבר ומבלה ומיישן אותו, כדוגמת ה'שנה' ששונה וחוזרת, אולם המצה מסמלת את ההתעלות מעל הזמן, את ה'חודש' וה'חידוש', ו'החודש הזה לכם' שהם עתידים להתחדש כמותה, ואומות העולם תחת מימד הזמן שמוביל להתבלות, וישראל להיפך. וזהו 'חידוש תורה' שהכל כבר קיים בפועל ורק מוציאים מהכח לפועל, וככל שעובר הזמן מוציאים דברים מהכח לפועל, ומתחדשים דברים במקום להתיישן ולהתבלות, והשנה היא הבריאה בב' 'בראשית' שתחילתה ב'זמן' שהוא הגורם לפירוד ולבילוי, אולם הבריאה של כלל ישראל מתחילה בא' 'אנכי', אלא אף הטבע עצמו כפוף לחכמי ישראל וכדברי הירושלמי (כתובות ד.). בתולה בת שלוש שנים אין בתוליה חוזרין, ואילו עיברו בי"ד את השנה בתוליה חוזרין. והטעם הוא כש"נ, שממשלת הטבע היא תחת חכמי ישראל, שהרי הזמן הוא היסוד והשורש לכל מערכת הבריאה, וא"כ כשמסרו את מימד הזמן ממילא ניתנה השליטה על כל מערכת הזמן. ורואים ביוסף ששלח לאביו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו, וזהו דבר נפלא, שהרי זקני עמי הארץ דעתן מיטפשת עליהם, אולם זקני ת"ח להיפך, וכנ"ל, שזקני הת"ח הם מעל המימד של הזמן, ומקביל ליון שהוא הבריאה היחידה בעולם שההתיישנות מטיבה עמו, והזמן לא פועל עליו בילוי ופירוד, וזהו שרמז יוסף ליעקב שהירידה למצרים אינה בילוי וכליו, אלא ישראל הם עי"כ מתדשים, 'שבע יפול צדיק וקם' שכך דרכו, וזה לצורך הירידה, ומכח הירידה עולה, ועלייתו אינה אלא מכח ה'נפילה', וכדברי הגר"י הוטנר. והרמח"ל במאמר היחוד מראה בגלגל שכאשר מסתובב חלק עולה וחלק יורד וא"כ הגלגל כעת עולה או יורד, ומראה בזה הנהגת היחוד שגם הירידה היא

לצורך העליה, והעליה מכוחה היא. ובזה מבאר רבי צדוק, דברי המשנה 'כל הבהמות יוצאות בשיר' שהיא טבעת עגולה, וזהו רמז להנהגת היחוד, שכל מסתובב לכיוון אחד, וזהו 'אז' שבע שמובילים לאחד, 'כי נפלתי קמתי כי אשב בחשך ה' אור לי', וזהו כוחה של מלכות יהודה, ויוסף הוא ללא נפילה, וע"כ ברגע ששאל נופל עלתה לו, ועשרת שבטים גולים, וזוהי מלכות בית דוד דאף שנפלים חוזרים וקמים, וזהו היין שנעשה בתסיסה אינו ראוי לשתיה, אולם כ"ז הוא לצורך הכנת היין לשבחו וליישנו.

י. בקריעת ים סוף נמצאים במצב של הנהגת היחוד, יהודה, מלכות בית דוד, וזהו השילוב של 'הגדולה והגבורה' מצב של גבורה הכל הכל לטובה, גם על הדינים מברך הטוב והמטיב לעת"ל, שגם שיעבוד מצרים שהיה נראה כרעה לישראל חזר לטובה, וב'כתר ראש' כתוב בשם הגר"ח ואולאז'נר שחידושי תורה פירושו שמתברר לאדם דבר יותר ממה שהיה קודם, שאדם מברר יותר הוצאה מהכח לפועל, חיבור של תורה שבכתב לעל-פה, וסילוק הקש הם הקושיות, 'ולזה יקרא חידושי תורה באמת', ומעתה 'לגוזר ים סוף לזרים' בקריעת ים סוף זוכים להנהגת היחוד בכוחה להאיר הפרטים השונים, י"ב שבטים הם ההתפרטות השלימה, ונגדם י"ב גבולי אלכסון, ונגד י"ב חודשים, כדי להביא למצב של התחדשות צריך את ה'מלכות' הבאה אחר י"ב, אחר ההתפרטות, לחדש ולהפקיע משליטת ובילוי הזמן, ביציאת מצרים היה בחינת יוסף יסוד, יוסף הצדיק 'לא יצא איש מפתח ביתו עד בקר', גילוי הגבורה והצמצום, אולם בקריעת ים סוף ששם היה גילוי היחוד, שירה בניגון, הוצאה מהכח לפועל, שם היו י"ב שבטים שזהו גילוי תורה שבע"פ ע"י חכמי ישראל, התלוי באובנתא דליבא, מ"ט פנים בתורה, מ"ט בכתב, ושבעים בתורה שבע"פ (הגר"א), וכל הגוונים הנאמרים ע"י חכמי ישראל הכל גילוי גוונים נוספים בתורה, וא"כ הגילוי הוא ע"י חכמי ישראל, וספירת העומר הם מ"ט ימים של הכנה כגד מ"ט פנים בתורה, ותלמידי ר"ע נענשו בימים האלו בל"ב ימים הראשונים, ואמר המהר"ל ל"ב גימטריא 'כבוד' - לא נהגו כבוד, התביעה על כבוד התורה, כ"כ מהרש"א ומהר"ל. ובתורה שבע"פ ר"ע הוא היסוד של תורה שבע"פ, כ"כ האריז"ל, ומקורו מגמ' סנהדרין 'וכלוהו אליבא דר"ע', וכל הכ"ד אלף בתלמידיהם הם גוונים בתורה שבע"פ, והם גילו ההעלם, הכבוד האמיתי הוא הפנימי, שהוא ענינו האמיתי של הדבר, ור"ע מגלה כבוד התורה, מגלה את התורה שבכתב לחוץ, וזה היה כל מציאות תלמידי ר"ע, וא"כ כשלא נהגו כבוד זב"ז שללו את ריבוי הגוונים בתורה, ובמעשיהם שללו אפשרות לפנים רבות בתורה, וזהו 'ספירת העומר' מנין איכותי ולא כמותי, מתפרט לפרטים רבים 'חסד שבחסד' וכו' צירוף פנים רבות למקשה אחת, מנין של פרטים רבים שבונה בנין שלם בתורה, שבע פעמים שבע, ותלמידי ר"ע הכחישו את המושג של 'מנין איכותי' הבנוי מצירוף פרטים רבים לקומה אחת, ומנין זה נבנה בקריעת ים סוף' בו היתה הוצאה של יהודה מהכח של יוסף, 'היתה יהודה לקדשו' ישראל ממשלותיו' - יהודה שמוציא לפועל את כוחו של ישראל - הוא יוסף (מדרש)

י"א. שותף נוסף לקריעת ים סוף הוא בנימין, ומבאר רבי אייזיק חבר (דרוש לסיום הש"ס, פרשת בשלח) עפ"י מאמר חז"ל, שזכה בנימין לביהמ"ק בחלקו לפי שלא היה במכירת יוסף. ונקרא יד, יד ויד, ימין ושמאל, חסד וגבורה. וכוונתו לדברי הגמ' ובגמ' (כתובות ה' ע"א) איתא, "דרש בר קפרא, גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ, דאילו במעשה שמים וארץ כתיב 'אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים', ואילו במעשה ידיהם של צדיקים כתיב 'מכון לשבתך פעלת ה' מקדש אדני כוננו ידך' ע"כ. וביאר אדונינו המהרש"א (בלשון 'אדונינו' איתא בכ"מ בדברי אדונינו רעק"א) ש'ימין' מרמז על מידת החסד המוחלטת, ובעולם הזה היא בהעלם, ויד שמאל מרמזת על מידת הדין, שאף בעוה"ז הינה בגילוי, וזה ביאור הפסוק 'אף ידי יסדה ארץ' - זה יד שמאל, (וסתם 'יד' הוא שמאל, שע"כ וקשרתם לאות על ידך היא שמאל) 'וימיני טפחה שמים' ימין זו מידת הרחמים והיא בשמים - בהסתר, אבל בבית המקדש 'מקדש י"ה כוננו ידך' בשתי הידיים, שם היה החיבור של שתי הידיים, שם היה גילוי העלם גילוי שכינה, וזהו החיבור של שתי הידיים. ובשירת הים 'מכון לשבתך פעלת הוי"ה מקדש אדנו' כוננו ידך' שבבית המקדש היו נגלים ב' השמות הוי"ה ואדנו"ת, ולא היה הסתר והעלמה, והיתה ההנהגה של הוי"ה בגילוי, הנהגת היחוד, וע"כ בביהמ"ק היו י' ניסים בגילוי, ששם היא ההנהגה של למעלה מהטבע. ובפרק ע"ג בתהילים דוד המלך מסדר בהרחבה את הקושיא של צדיק ורע לו בארך רב, ומהי התשובה 'עד אבוא אל מקדשי אל אבינה לאחריתם'. ומהו 'מקדשי אל' - שבאמת כל זמן שאדם בתוך ההעלם לא יובן כלום, וצריך 'היפוך מחשבה' 'מקדשי אל' גילוי היחוד, מבט הפוך, ואז לא קשה כלום. ובגמ' במנחות נ"ג, יבוא יד - שלמה, ויבנה יד - ביהמ"ק, לידיד - הקב"ה, ויתכפרו בו ידידים - ישראל, ביהמ"ק הוא מקום חיבור ב' הידיים, שמחבר את כלל ישראל, מנין איכותי הבנוי מב' הידיים, יוסף דין, ויהודה רחמים, ובנימין מחבר את שניהם, עמוד השלום, וע"כ נבנה ביהמ"ק בחלקו, בירושלים שלא נחלקה לשבטים, שהיא מחברת ב' הידיים, וממילא היחיד שיכולה להתגלות בחלקו הנהגת היחוד, בנימין יסודו מזרעה של רחל, הסתר והעלמה, אולם בזכות שירד ים 'בנימין צעיר רודם' קנה מעלת יהודה. וביאור הדברים הוא עפ"י דברי הרמב"ן בפרשת בשלח, ושם (שמות י"ד, ט"ו) כתיב 'מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו', ופירש"י "...למדנו שהי' משה עומד ומתפלל, אמר לו הקב"ה לא עת עתה להאריך בתפלה שישראל נתונים בצרה..." ע"כ. והקשה הרמב"ן, הלא בשעת צרה ראוי לצעוק, ומה זה שאמר לו 'מה תצעק אלי'. וביותר קשה, הלא ידועים דברי הרמב"ן (שמות ב', כ"ה) שמקשה דמשמע מהפסוקים שנגאלו ממצרים בזכות תפילתם, וצ"ב הלא כבר הבטיח לאברהם, ולמה נצרכה תפילתם. וכתב, וז"ל, "כי אע"פ שנשלם הזמן שנגזר עליהם לא היו ראויים להגאל, כמו שמפורש על ידי יחזקאל, אלא מפני הצעקה קבל תפלתם ברחמיו..." ע"כ. כלומר, למרות שהיתה הבטחה לאברהם, אם לא היה 'ויצעקו' לא היתה יוצאת מהכח אל הפועל. וכן מפורש בפרשת בראשית, שאדם אין לעבוד את האדמה, ע"כ לא המטיר ה' גשם, שכיון שלא היתה תפילה על כך לא ירדו, וא"כ מה קרה בקריעת ים סוף שאומר הקב"ה 'מה תצעק אלי', ולא מספיקה תפילה.

ובשיעורים קודמים הובאו דברי הגר"א והנפש החיים (ש"ג), שאכן לא תבוא ישועה ללא תפילה, אכן כ"ז רק בישועה היכולה להתפרש שהיא מדרכי הטבע, אך מעשי ניסים אין מזכירים בתפילה, וכיון שקריעת ים-סוף היתה גילוי היחוד א"א לזכות לה בכח תפילה לבד, אף שתפילה מוכרחת להוציא מהכח לפועל, ורק בזכות 'ותעל שועתם' זכו לקיומה של ברית בין הבתרים, אולם חוץ מזה צריך לבטוח בה' בביטחון למעלה מהטבע, וע"כ לא מספיק להאריך בתפלה וצריך 'דבר אל בני ישראל ויסעו', להפקיר עצמם לקב"ה, וזהו כלי הכרחי לגילוי היחוד. וע"כ יהודה ירד לים שזוהי מידתו, אולם בנימין ג"כ רד ים הכניס עצמו בהנהגה זו, ומכח שירד ים זכה לבית המקדש, ולו יש את הכח לאחד ב' ההנהגות, שכיון שלא היה במכירת יוסף קיבל מעלה

של ידד, ב' הידיים, ונקרא 'בנימין' 'בן ימין', ובשירת הים אומרים 'ימין ה' נאדרי בכח ימין ה' תרעץ אויב' ומביא רש"י מהמדרש, בזמן שעושין רצונו של מקום שמאל נעשה ימין, נתהפכה 'רצונו', ובזמן זה של קריעת ים סוף נקראים בנים, וע"כ נקרא 'בן' 'ימין' שהשמאל נעשה ימין, 'בן' המחפש בגנזי אביו, ע"י ה'בן' נעשה ל'ימין' גם השמאל, הנהגת היחוד, לעת"ל הכל הטוב והמטיב, חיבור של יוסף ויהודה, שניים שיורדים לים ומוציאים מהכח לפועל את כוחו של יוסף, התפרטות החוזרת להתכלל.

י"א. וכן הוא לעתיד לבוא, הגר"א בתיקון"ז (בכ"מ, ובתיקון ל"ז) מבאר ענין ב' המשיחין, ואומר, שמב"י נגד עשו ומב"ד נגד ישמעאל, 'יוסף' בכור שורו' נגד יצר הכעסני, שור מועד. ומב"ד הוא נגד החמור' עני ורוכב על חמור' נגד 'שמעאל' עם הדומה לחמור' כח התאווני. ובפרשת בא אומר הקב"ה למשה 'ולבני ישראל לא יחרץ כלב לשונו' ופלא גדול הוא הצורך בכך, וכי יעכבו היציאה... (וראה באוה"ח שם) ומבואר בגר"א פעמים אין מספר (משלי י"ד א. כ' ד'. כ"ב ח'. ושאר מקומות בספריו) שיש שלושה שורשי כוחות הרע, התאווני והכעסני, והליצני הנולד מחיבור ב' הראשוני, התאווני הוא החמור, הכעסני הוא השור, הליצני הוא הכלב, ימין שמאל ואמצע, ישמעאל הוא התאווני, בשר חמורים בשרם, עשו הוא הכעסני, וע"כ בעת מתן תורה ישמעאל לא רצה מפני 'לא תנאף' או 'לא תגנוב' – התאווני, ועשו בגלל 'לא תרצח' – הכעסני. וראה באדרת אליהו פרשת וזאת הברכה, שישראל בעת שאמרו 'נעשה ונשמע' נטלו נגד ב' הכוחות הנ"ל, נשמע נגד ישמעאל שמע, נעשה נגד עשו. והנה המחבר בין כוחות הרע האלו של עשו וישמעאל, התאווני והכעסני, הוא עמלק שנולד מעשו שלקח את בת ישמעאל והוא כח הליצנות, וכתב הגר"א, שאותיות האמצע של המילים שור וחמור הם ו-מ-ו גימטריא נ"ב – כלב. ויש בזה עומק נפלא, אברהם אבינו הלא הוא מרכבה למידת החסד, וממנו יצא ישמעאל שהוא הפסולת, ומרכבה למידת החסד השלילי, כח התאווני, עליו אמור בתורה 'חסד הוא', שמטיב עם האחר באופן מקולקל, התפשטות ללא כלי ומגדיר. יצחק אבינו מרכבה למידת הגבורה שהיא צמצום וביטול כל דבר הנוגד לרצון ה', עקידת עצמו וביטול כל האחר אליו ית"ש, וממנו יצא עשו שהוא הפסולת, ומרכבה למידת הגבורה השלילי, כח הכעסני, 'כל הכועס כאילו עובד ע"ז' – הכל בטל לרצונו, הוא ואין בלתו. יעקב אבינו מיטתו שלימה, תפארת, תורה, אמת. וכתב הגר"א שם, שכח הקדושה העומד נגד ישמעאל, בשר חמורים, תאווני, חסד בימין - עומד משיח בן דוד משבט יהודה הנמשל לאריה – גור אריה יהודה - העומד בימין. ונגד עשו, הכעסני, בשמאל, עומד משיח בן יוסף, בכור שור. ושניהם מתקנים הקלקולים שכנגד תיקונם. ונגד עמלק שהוא הכלב המחבר את כוחות הרע האלו עומד בנימין שמחבר את ב' כוחות הקדושה נגדם. ובלקוטים סוף ספר 'מעלות התורה' מאריך רבי אברהם אחי הגר"א לבאר, שלעשו נאמר 'על חרבך תחיה', ועל ישמעאל נאמר 'ויהי רובה קשת', ועמלק נלחם בשניהם וזוהי חנית. והביאור, עשו הוא מידת הגבורה והצמצום השלילי, בגבול, וע"כ כוחו הוא רק בחרב הפועלת בקרוב. אולם ישמעאל נגד מידת החסד השלילי המתפשטת, וזה בקשת היורה למרחוק. אולם חנית שהיא חרב שמטילים אותה למרחוק היא השילוב של שניהם, ונגדו עומד בנימין שיצא ממנו שאול שבחנית היה כוחו, כמבואר בספר שמואל שזרק חניתו. נמצא, שיוסף בכוחו ובשליטתו ובהתגברותו עומד נגד כח הכעסני, נגד עשו, וכמבואר בקרא 'ובית יוסף להבה ובית עשו לקש'. אולם יהודה איך דרכו לגבור על ישמעאל, בשר חמורים, כח התאווני. והביאור הוא עפ"י הגמ' בקידושין 'בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין' וסתם יצה"ר הוא התאווני, והכח נגדו הוא 'מלכות דא תורה שבעל פה' וכמבואר בר"מ שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה, וזהו כוחו של יהודה בפיו לגבור על בשר החמור של ישמעאל. ורבי אייזיק חבר מביא דברי הזוה"ק דיצרא דעריות לא יתבטל גם לעתיד לבוא, אלא יתהפך לחמימותא וחדוותא דאורייתא, שבאמת אחר ש'בראתי יצה"ר' אין אפשרות בתוך המערכת של העוה"ז להתגבר עליו 'אינו יכול לו', וצריך 'להפוך' לחמימות דאורייתא. ובשיעורים קודמים הבאנו דברי רבי יוסף ג'קטיליא (חבר הרמב"ן, בעמח"ס 'שערי אורה', בביאורו על ההגדה של פסח), שהסגולה של המן שאכלו ישראל במדבר, 'לחם אבירים אכל איש' שהפך את התאוות החומריות שבלב האדם לתשוקה לתורה, (ונמצא זה ג"כ בהקדמת השב שמעתא בשם המגיד לב", וז"ל, "כי המן בא משר התורה והוא לחם אבירים שמלאכי השרת נזונין. שוב לא היה להם שום נטיה ותאוה חומרית, רק תקוע היה בלבם אהבת התורה והמצות, וזה נשאר לדורות למשכילים, אשר עליהם נאמר אדם כי ימות באהל.) וכתב שם הר"י, שהמצה זה לחמא דאסוותא, ושכוחו לרפאות את האדם, ולהפוך את התאוות של האדם לתשוקה לתורה, ומוכיח כן מהגמ', ששואלת על אכילת המן שאכלו 40 שנמנה עם הימים שמיציאת מצרים, ולכאורה בימים שאכלו מצות לא אכלו מן, ואי"ז ארבעים שנה, ועונה הגמ', שטעמו במצה טעם מן, ומבאר, שטעמו במצה טעם מן שכוחו לרפאות את תאוות האדם. והמהלך הוא, שכיון שבנ"י צריכים לקבל תורה, ואין קבלת התורה כ"א מתוך תשוקה ורצון לקבלה, ע"כ ציוונו הקב"ה לאכול מצה לרפאותינו מתאוותינו. ואומר, שכ"ה לעתיד לבוא, 'לא רעב ללחם וכד' כיון שיאכלו מצה ויתהפכו כל התשוקות. ע"כ. ובזה מיושב החינוך שמבאר הטעם לספירת העומר (מצוה ש"ו) "להראות בנפשנו החפץ הגדול אל היום הנכבד הנכסף ללבנו, כעבד ישאף צל, וימנה תמיד מתי יבוא העת הנכסף אליו שיצא לחירות, כי המנין מראה לאדם כי כל ישעו וכל חפצו להגיע אל הזמן ההוא", וצ"ב מדוע התשוקה מתחילה בדווקא אחר ליל הסדר, והיכן היתה תשוקה זו עד אז. והתשובה, שכיון שאכל מצה, נהמא דאסוותא, שמרפא את האדם מכל התשוקות החומריות, אזי מדאי מתחיל להשתוקק לקבלת התורה, ומתחיל לספור הימים. וזו נקודה נפלאה ש'היתה יהודה לקדשו' היה בקריעת ים סוף, וכפי שנתבאר בשיעורים קודמים עה"פ 'ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים' ש-ים גימטריא חמישים, ו'מדה' גימטריא מ"ט, ו'ארץ' זה עוה"ז שהוא כולל את ההתפרטויות של שבע כפול שבע, וע"כ היא רק בחינת 'מדה'. אולם עוה"ב נמשל לים, חמישים, זמן היחוד, וע"ז אמרו חז"ל (קהלת רבה א' ל"ד) 'מי שלא תיקן ביבשה מה יאכל בים', שעוה"ב הוא זמן היחוד, החמישים. והמהר"ל (גבורות ה') כתב ש'ים' הוא שורש החומר, שהוא ללא צורה, שהמים לא מקבלים בשום אופן צורה, ובקריעת ים סוף נקרע הים הזה, ים התאוה, וכ"ה בהגה"ה ריש נפה"ח ש'ים' הוא ים התאוה, והעצה היא תורה, 'הוי כל צמא לכו למים', תורה תבלין. וא"כ לכאורה סתירה היא, האם 'ים' הוא משל לעוה"ב לזמן היחוד, או להיפך לשורש החומר, התשובה, ב' ימים הם, שהרי ביום השני הקב"ה הבדיל בין המים העליונים לתחתונים, העליונים כתוב בגר"א הם הנהגת היחוד, הויה, למעלה מהמ"ט, למעלה מהשמש, מהם שותים ישראל (כ"כ הרשב"א בחידושי אגדות תענית י') והתחתונים הם הנהגת הטבע, שורש החומר, ים התאוה, מהם שותים אומות העולם. ובמגלה עמוקות כתב נקודה נפלאה שהע"ז של מצרים 'בעל צפון' היתה בצורה של כלב. ורואים שאחרי

כל הניסים וביטול כל העבודה זרה שהיתה במצרים עדיין חשבו שאולי הע"ז הזו מועילה, הע"ז של ליצנות. והביאור אמר פעם בהתעוררות רבי שלום שבדרון זצ"ל בסיום דבריו הנלהבים שאליהו הנביא התפלל ענני ה' ענני פעמיים, ענני שתרד אש ענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם. ורואים שאפי' שניסו הם מהבוקר להוציא אש, ולא הועיל שום דבר, ואליהו בתפלה אחת מוריד אש מן השמים בכ"ז בכח הליצנות להפריך הכל, גם נס גלוי, וזה 'בעל צפון' שגם אחרי שנלחמים עם השור והחמור יכול להיהרס הכל. ונצטוו להכרית בעמלק מ'שור ועד חמור' שיש בו כח שניהם, וע"כ צריך את כוחם של ב' המשיחין, מב"י ומב"ד, כח החיבור שבהם, 'והיו לאחדים בידך' למלחמה אחת בעמלק. ורבי אייזיק חבר (דרוש לסיים הש"ס) אומר על הגמ' שבב' אבני שוהם שהיו על כתפות האפוד היה רשום חמישים אותיות, עשרים וחמש בכל אחת יחד חמישים, ושואלת הגמ' הרי יש רק מ"ט ומתחילה מתרצת ה' דיהוסף, ודוחה 'לתולדותם כתיב', ומסקינ' י' דבנימין. וביאר רבי אייזיק חבר, שב'שמע ישראל' יש עשרים וחמש אותיות, ובבשכמל"ו כ"ד אותיות, ובזוה"ק מבואר ד'שמע ישראל' 'יחודא עילאה', ו'בשכמל"ו' 'יחודא תתאה', והם דברים עמוקים. ובפשוטו 'יחודא עילאה' הנהגת היחוד, וזה שמע ישראל ה' אחד. אולם בשכמל"ו אומר שגם ב'מלכות' 'מלכותו' גם בהעלם הוא אחד, וזהו גילוי היחוד. ומספר מ"ח הוא י"ב גבולי אלכסון כפול ד' יסודות ארמ"ע, (אש רוח מים עפר) וזהו מ"ח, והוא כלל ההתפרטות, ומ"ט הוא האחד שמאחד הכל, ו'נון' הוא כללות מעל הכל ואכמ"ל (וראה בדרוש לפרשת ויהי בנסוע שמבאר זאת באורך). ובגמ' בפסחים (נ"ו) איתא, "...באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אמרי רבנן היכי נעביד נאמרוהו לא אמרו משה רבינו לא נאמרוהו אמרו יעקב התקיננו שיהו אומרים אותו בחשאי..." והביאור, משה הוא זמן הגילוי, תורה שבכתב ללא מחיצות, וע"כ ל"צ לאומרו. אולם יעקב אבינו שמכין את בניו לגלות אמר להם פסוק זה, וע"כ אומרים בלחישה כיון שהוא זמן של ההעלם והסתר. וב' אבני השוהם שכוללים כ"א כ"ה אותיות, הם ב' הנהגות אלו, הגדולה והגבורה 'יחודא עילאה' ותתאה, והמחבר ביניהם הוא יוד דבנימין, האות החמישים. והיא מקבילה לה' של יהוסף, שהוא מחבר בעוה"ז. בנימין, ידיד, ירד ים, על ידו הקב"ה קורע את ים החומר ומכניע גם את הכלב 'בעל צפון' – וזהו שמדגישה התורה 'ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו' שהיו מוגנים אף מעמלק, מיצה"ר דליצני, והוא מגלה מים העליונים, שער הנון המשלים לחמישים. וע"כ קריעת ים סוף נעשית לי"ב שבטים, שביציאת מצרים אחזו ביחודא תתאה, הסתר, יוסף, בשכמל"ו, אבל שער החמישים היה בקריעת ים סוף ע"י בנימין המשלים ומחבר את ב' הידיים. שמשלימות. ויקח פרעה שש מאות רכב בחור' אומר הזוה"ק שלקח מעשו, פרעה הגיע להילחם עם כל הכוחות, מצרים הוא ישמעאל, כח התאווני, רהב, ולקח רכב בחור מעשו, כח כעסני, ובשניהם בא להילחם על הים, ולזה צריך את כוחו של בנימין. שבמצרים היתה מלחמה על התאווני, ובים גם על הכעסני, וביחד גם על הכלב, ונגד החמור גובר יהודה, ונגד השור יוסף, ונגד הכלב בנימין, וביחד קורעים את הים ומהפכים ים התאוונה והחמור למים העליונים חמימות התורה. יה"ר, שנזכה בע"ה להשלים המנין האיכותי בימי הספירה, ע"י שבירת ה'קש' בעבודת ה'חומר ו'לבנים', ובכח ים עילאה חמימות דאורייתא נזכה לשבר ים התאוונה, 'להפך' המחשבה ולנגן 'יודע לשאול', ויחד לגבור על כל מיני כוחות הרע לזכות מהרה לגאולה השלימה. אכ"ר.